

مقاومت فرهنگی نهضت العلماء در برابر قدرت نرم وهابیت در اندونزی

امیر مجتبی ادیب بهروز^۱

چکیده

اندونزی سرزمین تنوع اقوام، زبان‌ها، ادیان و مذاهب است که اتحاد سرزمینی خود را مدیون قانون اساسی پانچاسیلا و زندگی مسالمت‌آمیز پیروان آیین‌های مختلف است. این وحدت و یکپارچگی ایجاب می‌کند تا دولت و ملت در برابر هر عنصری که در صدد ایجاد شکاف و اختلاف در صف واحد امت‌اند، مقاومت و ایستادگی کند. مع‌الاسف گسترش جریان‌های تکفیری و وهابی به مثابه «قدرت نرم»، زمینه را برای ایجاد اختلاف در بین آحاد مسلمانان و افزایش جنبش‌های افراطی مهیا می‌سازند. در چنین وضعیتی، سازمان‌های بزرگ اسلام سنتی بر آن شده‌اند تا با اتخاذ روش‌ها و شیوه‌هایی نظام‌مند، در جهت مقابله با این تحرکات بپاخیزند. در بین سازمان‌های بزرگ اسلامی در اندونزی، نهضت العلماء به‌عنوان بزرگ‌ترین سازمان دینی این کشور، با احساس خطر از نفوذ وهابیت در بین طبقات و صنوف مختلف مسلمانان، با تقویت عناصر فرهنگ اسلامی نوسانتارا و در چارچوب «مقاومت فرهنگی»، رسالت دفاع از مرزهای عقیدتی و عملی اسلام سنتی را بر عهده گرفته است. واژگان کلیدی: نهضت العلماء، وهابیت، قدرت نرم، مقاومت فرهنگی.

۱. دانشجوی دکتری اندیشه معاصر مسلمین جامعه المصطفی العالمیه. a.adib1357@gmail.com

مقدمه و چارچوب نظری

مجمع‌الجزایر اندونزی در جنوب شرقی آسیا با جمعیتی بالغ بر ۲۷۰ میلیون نفر، پرجمعیت‌ترین کشور اسلامی است. این کشور متشکل از صدها گروه قومی و زبانی متنوع و متمایز است که به همراه کثرت‌گرایی دینی و مذهبی، عملاً ایجاد یک هویت مشترک در آن را بسیار مشکل ساخته است. تدوین قانون اساسی پانچاسیلا (پنج اصل)، تلاشی در جهت ایجاد وحدت ملی پس از استقلال این کشور از استعمار هلند بود.

جامعه مسلمانان با ۸۷ درصد، بزرگ‌ترین جمعیت دینی اندونزی محسوب می‌شوند که اغلب آنان شافعی‌مذهب و با گرایشات صوفی‌گرایانه هستند. سازمان‌هایی همچون محمدیه و نهضت‌الاعمال با هدف رهبری فکری و عقیدتی مسلمانان شکل گرفته و حرکت‌های اسلامی فراوانی را شکل دادند. از این‌روی، نهضت‌العلماء با رویکرد سنت‌گرایانه بر فقه شافعی و مخالفت با اجتهاد و تفسیر عقل‌گرایانه و از جانب دیگر محمدیه با رویکرد اصلاح‌طلبانه و برداشت‌های اجتهادی و تأکید زیاد به قرآن و حدیث به‌عنوان مرجع موثق، سعی در جلب نظر تعداد بیشتری از مسلمانان را داشتند.

اما در دوران معاصر و در سال‌های ابتدایی قرن بیستم، اندونزی شاهد شکل‌گیری و ظهور قدرتی نرم در عرصه دینی و مذهبی به نام «وهابیت» است. این مذهب نوظهور از همان ابتدای ترویج و شکل‌گیری، به یکی از چالش‌های اساسی پیش‌روی هویت واحد ملی و اسلامی کشور اندونزی بدل گشت. این جریان که با پشتوانه مالی و تبلیغاتی عربستان سعودی به‌عنوان بازیگری فراملی عمل می‌کرد، در پی ایجاد هژمونی فرهنگی از طریق خوانشی یک‌دست، سلفی و ضدتصوف از اسلام بود. این قدرت نرم با نشانه گرفتن مؤلفه‌های هویت‌ساز اسلام سنتی در اندونزی، تهدیدی جدی برای «مقاومت فرهنگی» جامعه مسلمان این کشور به شمار می‌رفت.

در تعامل با چنین جریانی، نهضت محمدیه اگرچه با شعار اصلاح‌طلبی و با الهام از تفکر سلفی - وهابی وارد فضای دینی و اجتماعی اندونزی شد؛ اما فاصله خویش

را با وهابیت تکفیری حفظ کرد. با شکل‌گیری جریان‌های خالص وهابی در اندونزی، هر دو سازمان اسلامی محمدیه و نهضت العلماء احساس خطر کردند. محمدیه هرچند اقدام عملی در مقابل این گروه انجام نداد؛ اما از انجام اعمال افراط‌گرایانه آنان تبری جست و عملاً وارد فضای اقدامات سیاسی و عام‌المنفعه شد. از سوی دیگر نهضت العلماء با احساس خطر از نفوذ وهابیت در بین صفوف متحد مسلمین و تزریق تفکر تفکیری، اقدامات فراوانی را برای جلوگیری از اختلاف و دودستگی در جامعه مسلمین انجام داد.

اما سؤال اساسی اینجاست که نهضت العلماء با تکیه بر کدام ویژگی‌های درونی و برونی، اقدام به تقویت «مقاومت فرهنگی» جامعه دینی اندونزی و مقابله با گسترش «قدرت نرم» وهابیت نمود و به عبارت دیگر، نهضت العلماء با چه سازوکاری نقشی بازدارنده در گسترش وهابیت ایفا کرد؟

در پاسخ به سؤال اصلی مقاله و در تبیین مباحث آن، از دو مفهوم بنیادین در نظریه‌های فرهنگی بهره خواهیم جست:

۱. مفهوم «قدرت نرم»: به باور بسیاری از نظریه‌پردازان، نوعی از قدرت است که به کشورها این امکان و توان را می‌دهد تا در طرف مقابل نفوذ کرده، آن‌ها را از طریق عناصری چون فرهنگ، ارزش‌ها و ایده‌ها، ترغیب به همکاری کند. جوزف نای به‌عنوان مبدع این اصطلاح، قدرت نرم را توانایی دستیابی به آنچه در پی آن هستید، از طریق ایجاد جذابیت و نه تهدید و اجبار، تعریف می‌کند. بنابراین، قدرت نرم همواره از مؤلفه‌های کلیدی در رهبری بوده است (صالحی امیری ۱۳۸۹: ص ۱۲۶-۱۲۷).

۲. مفهوم «مقاومت فرهنگی»: به فرآیندها و استراتژی‌هایی اشاره دارد که جوامع و فرهنگ‌ها به‌منظور حفظ هویت و ارزش‌های فرهنگی خود، در برابر تأثیرات خارجی (مانند استعمار، جهانی‌سازی یا نفوذ فرهنگ‌های دیگر) اتخاذ می‌کنند. این نظریه به‌ویژه در زمینه‌های جامعه‌شناسی و مطالعات فرهنگی مورد بحث قرار می‌گیرد و شامل جنبه‌های مختلفی است:

تعریف هویت ملی و فرهنگی: جوامع تلاش می‌کنند تا هویت فرهنگی، تاریخی و ملی خود را تعریف و حفظ کنند. این کار می‌تواند شامل گسترش زبان، آداب و رسوم و سنت‌ها باشد.

مقاومت در برابر ناپایداری فرهنگی: جوامع به طور فعال در برابر تهدیدات فرهنگی، نظیر ورود فرهنگ‌های جدید و گرایش به ویرانی ارزش‌های سنتی خود، مقاومت می‌کنند. این امر می‌تواند به شکل اعتراض به فرهنگ‌های وارداتی، ترویج فرهنگ محلی و بازآفرینی سنت‌ها اتفاق بیفتد.

استفاده از ابزارها و رسانه‌ها: جامعه‌ها ممکن است از رسانه‌ها، هنر، ادبیات و برنامه‌های آموزشی برای ترویج فرهنگ خود استفاده کنند. این ابزارها می‌توانند به ایجاد آگاهی جمعی و تقویت حس ملی‌گرایی کمک کنند.

همبستگی و اتحاد: مقاومت فرهنگی بر اهمیت همبستگی اجتماعی و فرهنگی با همکاری و اتحاد علیه نفوذهای خارجی تأکید می‌کند. به‌طور کلی، نظریه «مقاومت فرهنگی» به فرایندهای انسانی اشاره دارد که با وجود چالش‌ها و فشارها، سعی در حفظ هویت و فرهنگ بومی دارند. این نظریه به ما کمک می‌کند تا درک بهتری از نحوه مقابله جوامع در برابر تغییرات جهانی و تأثیرات فرهنگی بیابیم.

بهره‌گیری از دو نظریه قدرت نرم و مقاومت فرهنگی در تبیین موضوع بحث، این چنین قابل درک است که هم‌زمان با شکل‌گیری جریان وهابیت در سرزمین عربستان، حکام این کشور با هدف صدور اندیشه‌ها و آموزه‌های این مذهب نوظهور، به جای به‌کارگیری نیروی نظامی و قوه قهریه به‌عنوان مؤلفه‌های پرهزینه قدرت سخت، به استفاده از شیوه‌ای مدرن به نام «قدرت نرم» روی آوردند. آنان در این فرایند کوشیدند تا علاوه بر تسلط بر افکار عمومی جوامع مسلمان از طریق جذابیت‌بخشی به عناصر فرهنگی وهابیت، مطامع سیاسی خویش را در سایر بلاد اسلامی محقق سازند و با ایجاد چتری از هژمونی فرهنگی، موقعیت خود را به‌عنوان ام‌القرای جهان اسلام تثبیت نمایند. اما غافل از آنکه در فراگرد پیچیده فرهنگ‌پذیری، بسیاری از ملل

مسلمان ورود عناصر فرهنگی بیگانه را تاب نیاورده و آن را مغایر با ارزش‌های اصیل اسلامی خویش یافتند و عملاً راه مقاومت در برابر آن را در پیش گرفتند. ملت مسلمان اندونزی نیز از جمله ملت‌هایی است که با درک ضرورت اتحاد در بین صفوف خویش، در برابر عناصر تفرقه‌برانگیز وهابیت به مقاومت برخاسته است. البته جامعه نخبگان و علمای اندونزی، به‌عنوان پاسداران اسلام سنتی، تمامی ظرفیت‌های درونی و برونی خویش را برای تقویت مقاومت فرهنگی ملت اندونزی در برابر هجمه‌های وهابیت به کار گرفته و جنبه‌های مختلفی از این مقاومت را به نمایش گذارده‌اند.

بنابراین، چنین فرض می‌شود که با تقویت مؤلفه‌های «مقاومت فرهنگی» می‌توان در برابر «قدرت نرم» نفوذ افکار وهابیت و تکفیر صف‌آرایی نمود و مانع از ایجاد شکاف در بین صفوف متحد مسلمانان در تمامی بلاد اسلامی، از جمله کشور اندونزی شد؛ پرچمی که امروز توسط نهضت العلماء در کشور اندونزی برافراشته شده است.

پیشینه تحقیق

تاکنون کتاب‌ها و مقالات فراوانی در خصوص نهضت العلماء و نقش آن در مقابله با جریان وهابیت به رشته تحریر درآمده است. اما تحقیقی که به طور ویژه به سازوکار این مقابله بپردازد، یافت نشد. کتاب جنبش‌های اسلامی در اندونزی اثر سید میرصالح حسینی جبلی، از جمله این آثار است که در خصوص نهضت العلماء و نقش بازدارنده آن در گسترش وهابیت و همچنین مقابله با جریان‌های سلفی، مطالب مبسوطی را بیان نموده؛ اما در رابطه با سازوکار این مواجهه سخنی به میان نیاورده است.

تبارشناسی سازمان‌ها و جریان‌های بزرگ اسلامی در اندونزی

۱. مجلس العلماء

مجلس العلماء نهادی است مشورتی که در زمان سوهارتو، در تاریخ هفتم رجب

سال ۱۳۹۵ هجری قمری برابر با ۲۶ ژوئیه ۱۹۷۵ میلادی تأسیس شد. این مجلس که حلقه وصل روشنفکران و علمای دینی است، هدف اصلی خود را اجرای شریعت اسلامی به منظور ایجاد همبستگی در جامعه‌ای با ثبات و صلح طلب که آراسته به رفاه و عدالت اجتماعی باشد، اعلام کرده است.

از آنجاکه در اجرای احکام و صدور فتوا، غالباً بین دو تشکیلات بزرگ دینی محمدیه و نهضت العلماء اختلاف نظر به وجود می‌آمد و قهراً این اختلاف نظر در جامعه انعکاس خوبی نداشت، زُعمای قوم تصمیم گرفتند چنین مجلسی را با جایگاه شیخوخیت و ریش سفیدان ایجاد کنند و چون دولت، علی‌رغم استقلال و مقام افتاء و اشراف بالای این تشکیلات، حامی اصلی این جریان بود، این جریان به لحاظ مالی، وابسته به دولت است (موسوی ملایری، ۱۳۹۶: ص ۷۱).

۲. انجمن محمدیه

انجمن (نهضت) محمدیه در تاریخ ۱۸ نوامبر سال ۱۹۱۲ میلادی توسط کیایی حاجی احمد دهلان در شهر جوگجا کارتا تأسیس شد. دهلان که از شاگردان احمد خطیب، امام شافعی مکه بود، پس از بازگشت از عربستان و تحت تأثیر از جریان‌های نوگرای اسلامی خاورمیانه، نهضتی اصلاحی را در برابر اسلام سنتی راه‌اندازی نمود. پس از ظهور حکومت وهابی در عربستان سعودی، وی به شدت تحت تأثیر وهابیت قرار گرفت. محمدیه تحت تأثیر وهابیت، با بدعت دانستن بسیاری از سنت‌ها و باورهای مذهبی سنت‌گرایان، با عقاید صوفی‌گرایانه و برخی رفتارهای مذهبی اسلام‌گرایان سنتی مانند زیارت قبور اولیا مخالفت نمود و این آیین‌ها را مخالف با اسلام دانست (مرتضوی امام زواره، ۱۳۹۱: ص ۱۳۳).

اگرچه برخی تأسیس سازمان محمدیه را اولین حرکت رسمی نفوذ وهابیت در اندونزی تلقی می‌نمایند؛ اما می‌توان اذعان کرد که هیچ‌گاه این سازمان خود را سازمانی کاملاً وهابی معرفی نکرد و در سال‌های اخیر، موضعی فعال بر علیه عقیده تکفیر و حرکت‌های افراطی جنبش‌های وهابی اتخاذ نمود.

نهضت محمدیه پیش از تأثیرپذیری از اندیشه‌های وهابی، متأثر از نهضت سلفی مصر بود و در بستری روشنفکری و اصلاحی رشد نمود تا براساس نیازی بومی، به اصلاح برخی جنبه‌های بدعت‌گذارانه سنت‌های فکری و دینی حاکم بر جامعه اندونزی پردازد. بنابراین، برخلاف سایر جریان‌های سلفی - وهابی وارد منازعات افراطی علیه سایر فرق و مذاهب اسلامی نشد (ربانی، ۱۳۹۴: ص ۳۵).

در دوره معاصر، ایده‌های اصلاح‌طلبانه محمدیه، از محدوده مباحث جزئی فلسفی و کلامی گذشته و به مباحث اجتماعی، فرهنگی و سیاسی متمایل شده است. این سازمان هم‌اکنون در امور عام‌المنفعه مانند تأسیس کلینیک‌ها، پرورشگاه‌ها، بیمارستان‌ها و تشکیل گروه‌های جوانان و نهضتی مربوط به زنان به نام «عایشیه» فعال است.

۳. نهضت العلماء

• تاریخچه و علل شکل‌گیری نهضت العلماء

نهضت العلماء (NU) بزرگ‌ترین سازمان مذهبی اندونزی است که در تاریخ ۱۶ رجب سال ۱۳۴۴ هجری قمری بابر با ۳۱ ژانویه ۱۹۲۶ میلادی در روستای کرتوپتن از توابع شهر سورابایا توسط تعدادی از علمای برجسته این کشور که اکثر آن‌ها از رهبران دینی و متولیان مدارس شبانه‌روزی (پسانترن‌ها) بودند، تأسیس گردید. کیایی وهاب حسب الله، کیایی هاشم اشعری، کیایی حاج بصری و کیایی رضوان، علمای برجسته اندونزیایی هستند که نقش بسیار مهمی در روند تأسیس نهضت العلماء ایفا نمودند. البته پیشگام اصلی این حرکت را باید کیایی هاشم اشعری دانست. هاشم اشعری، بنیان‌گذار این نهضت، هدف از تأسیس آن را به‌کارگیری تعالیم اسلام اهل سنت و جماعت (أَسَوَجه) و پایبندی به یکی از چهار مکتب فکری آن (شافعی، حنفی، حنبلی و مالکی) برمی‌شمارد. این بدان معناست که نهضت العلماء یک سازمان مذهبی است که طبق اساسنامه خود، از مبانی اهل سنت و جماعت با مرزهایی انعطاف‌پذیر دفاع می‌کند (Th.Sumartana, 2001: p.81-83).

دعوت حکام عربستان سعودی خصوصاً ابن سعود، برای بازگشت به آداب و رسوم

مذهبی طبق قواعد اهل سنت و جماعت و تحولات اندیشه دینی و سیاسی در جهان اسلام و تجربه جریان نوسازی در عربستان سعودی را می‌توان مهم‌ترین عوامل تأسیس سازمان نهضت العلماء دانست. (nu.or.id 2022)

هرچند ابتکار کیایی هاشم اشعری برای تشکیل نهضت العلماء در واقع پاسخی به تحولات سیاسی بیرونی است؛ اما نباید از شرایط اجتماعی، مذهبی و سیاسی کشور اندونزی نیز به‌عنوان بخشی از دلایل تأسیس نهضت العلماء غفلت نمود.

بی‌شک یکی از مهم‌ترین عواملی که منجر به تأسیس نهضت العلماء گردید، مشکل نمایندگی و حفظ منافع مسلمانان سنت‌گرای اندونزی بود که با ظهور جنبش‌های اصلاحی و وهابی احساس خطر می‌کردند. شکل‌گیری جنبش اصلاحات اسلامی در جزیره جاوه به رهبری محمدیه، سبب گردید تا نهضت العلماء به‌عنوان یک سازمان مذهبی و در جهت حل مشکلات روزمره مسلمانان تشکیل گردد (-97 p 98: ۲۰۰۹ Suadi Asyari).

به عبارت دیگر، نهضت العلماء که خود را پیرو اهل سنت و جماعت می‌دانست، درست در زمانی که اسلام اندونزیایی به‌شدت تحت تأثیر گسترش وهابیت در عربستان سعودی قرار داشت و حامیان جنبش وهابی به‌طور فزاینده‌ای در رد عبادات اکثر مسلمانان تبلیغ و اقدام می‌نمودند، با ابتکار تعدادی از روحانیون سنت‌گرا و کیایی‌های اندونزیایی و با احساس خطر از «قدرت نرم» و نفوذ وهابیت در بین صفوف مسلمین بنا شد.

• شالوده‌های معرفتی نهضت العلماء

الف) عقاید: یکی از اساسی‌ترین جنبه‌های معرفتی نهضت العلماء، ایدئولوژی اهل سنت و جماعت است. آنان در محافل رسمی نهضت خود، مبانی فکری و عملی اهل سنت و جماعت را به‌عنوان مبنای ایدئولوژیک این سازمان برگزیدند. اصطلاح اهل سنت و جماعت، اولین بار در قرن دوم هجری قمری به کار رفت؛ در حدیثی که پیروان اهل سنت و جماعت را تنها بازماندگان (فِرَقَ ناجیه) از میان ۷۳ گروه و فرقه اسلامی معرفی می‌کند.

نهضت العلماء در مسائل کلامی از تعالیم ابوالحسن اشعری و ابومنصور ماتریدی پیروی می‌کند و در تصوف، به تعالیم امام محمد غزالی و ابوالقاسم جنید بغدادی تمسک می‌جوید. همچنین در حوزه فقه، پیرو مکتب شافعی است و شناخت سه مکتب دیگر، یعنی حنفی، مالکی و حنبلی را لازم می‌داند. ایشان همانند سایر پیروان مکتب شافعی، منبع فهم دین را قرآن، سنت، اجماع و قیاس معرفی می‌کنند (Suadi Asyari ۲۰۰۹: p 105-106). به نظر می‌رسد شالوده عقیدتی نهضت العلماء ذهنیتی را برمی‌گزیند که حد وسط میان عقل‌گرایی و نقل‌گرایی افراطی است. بنابراین، منشأ این اندیشه نو، تنها قرآن و سنت نیست؛ بلکه از توانایی عقل همراه با واقعیت تجربی نیز استفاده می‌کند؛ تفکری که از متفکران متقدم مانند ابوالحسن اشعری و ابومنصور ماتریدی در حوزه کلام نشئت می‌گیرد و در زمینه تصوف، روش غزالی و جنید بغدادی را توسعه می‌دهد تا تصوف را با شریعت تلفیق کند.

ب) فقه عبادی: از نظر نهضت العلماء، فقه عبادی، درکی از اسلام سنتی در اندونزی است که متأثر از فرهنگ محلی، فقه شافعی و تصوف امام محمد غزالی و ابوالقاسم جنید بغدادی است (Yusuf Amin Nugroho ۲۰۱۰: p 55-59). اظهار نیت نماز، برگزاری نماز جمعه با دو اذان، قنوت نمازهای صبح، وتر و نافله، نماز تراویح با ۲۰ رکعت و سه رکعت نماز وتر، خواندن اذکار با صدای بلند قبل و بعد از نماز جماعت، تمسک به روش استهلال برای تعیین اول ماه رمضان و اول ماه شوال، سنت استغاثه^۱، سنت تهلیلان^۲، سنت توسل^۳ و زیارت اهل قبور، تنها تعدادی از آیین‌های عبادی نهضت العلماء است.

۱. معمولاً در محافل نهضت العلماء، بعد از نماز جماعت، سنت ذکر همراه با صدای بلند انجام می‌شود. همچنین قبل از خواندن نماز جماعت در مسجد ذکر یا مدح می‌گویند که چنین سنتی به استغاثه معروف است.

۲. تهلیلان نیز یکی از اعمال مشهور در بین پیروان نهضت العلماء است که برای افراد پس از مرگ خوانده می‌شود و در واقع، دعایی برای اموات است. نهضت العلماء تهلیل برای اموات را مستحب می‌داند.

۳. توسل از کلمه وسیله و به معنای واسطه می‌آید. توسل به معنای تقرب به خدا یا دعا، با وسیله و یا نزدیک شدن به خدا با واسطه است. توسل یکی از اعمال مشهور در بین پیروان نهضت العلماء است (Yusuf Amin Nugroho 2010:112).

۴. وهابیت

اولین هجوم وهابیت در اندونزی از سال ۱۸۰۳ میلادی شروع شد که عده‌ای از زائران با تأثیرپذیری از عقاید وهابیت در مکه، به تبلیغ آن پرداختند. هرچند تفکر وهابیت از سال ۱۹۲۴ میلادی شتاب فزاینده‌ای گرفت (حسینی جبلی ۳۸۹: ص ۲۷۳)؛ اما سال‌ها به طول انجامید تا وهابیت به شکل کاملاً سازماندهی‌شده در اندونزی شکل بگیرد.

در جنبش دعوت وهابیت معاصر اندونزی، شهر جوگجاکارتا از اهمیت بیشتری برخوردار است. دلیلش این است که اغلب شخصیت‌های وهابی - سلفی معاصر اندونزی، از این منطقه ظهور نمودند که از بین آن‌ها می‌توان به افرادی همچون ابونداء، جعفر عمر طالب، یزید عبدالقادر جواس (بنیان‌گذار منهاج السنه شهر بوگور)، احمد آصف آصف الدین (مؤسس مدرسه شبانه‌روزی اسلامی امام بخاری سولو)، عینور رفیق گفرون (مؤسس پسانترن الفرقون) و گرسیک اشاره کرد.

ابونداء، ابتدا در سال ۱۹۹۲ مؤسسه السنه را در روستای دگولان سلمان جوگجاکارتا تأسیس نمود. در آن روستا، ابونداء مسجدی به نام جمیل الرحمن نیز ساخت که برگرفته از نام یک شخصیت سلفی وهابی خاورمیانه است. ابونداء و دوستانش از طریق این مسجد و مؤسسه السنه، وهابیت را در اطراف شهر جوگجاکارتا گسترش دادند. ابوندا به لطف رابطه نزدیکش با سائف‌الله محی‌الدین، رئیس دفتر شورای تبلیغ اسلامی (DDII) شعبه جوگجاکارتا و مدرس دانشگاه گاجامادا، به تعدادی از شبکه‌های دانشگاهی و انجمن دانشجویان اسلامی نفوذ کرد و تعدادی از مساجد دانشگاه‌ها مانند مسجد دانشگاه گاجامادا و مسجد مجاهدین دانشگاه ملی جوگجاکارتا را وهابی نمود. وی همچنین در کنترل مساجد پردیس دانشگاه گاجامادا، نظیر مسجد مردیه و مسجد پوگونگ رایا و مساجد برخی از مدارس راهنمایی و دبیرستان توفیق فراوانی داشت و از میان دانش‌آموزان و دانشجویان، پیروان زیادی را جذب کرد.

ابونداء پس از تأثیر موفقیت‌آمیز بر دانش‌آموزان و دانشجویان، دامنه دعوت خود را

به مدارس شبانه‌روزی اسلامی نیز گسترش داد و با نفوذ در مدرسه شبانه‌روزی اسلامی ابن القیم، «دوره کوتاه‌مدت سلفی» را در آن راه‌اندازی نمود. وی بسیاری از کارکنان سلفی وهابی خود را از میان فارغ‌التحصیلان دانشگاه علوم عربی و اسلامی (LIPIA) و با تبار عرب که به‌تازگی تحصیلات خود را در چندین دانشگاه خاورمیانه به پایان رسانده بودند، انتخاب نمود.

جنبش وهابیت در ادامه به‌کارگیری «قدرت نرم»، به تصویرسازی مثبت و ارائه چهره مثبت از خود پرداخت و برای کسب اعتبار در افکار عمومی، علاوه بر برنامه‌های دعوت مسجدی و دانشگاهی، با انتشار مجله السنه در سال ۱۹۹۴، به انتشار آموزه‌های وهابی و فتاوی رسمی مقامات مذهبی عربستان سعودی در رابطه با مسائلی همچون تلویزیون، رادیو و ریش مبادرت نمود.

همچنین جنبش وهابیت اندونزی موفق به جلب حمایت مؤسسات بزرگ وهابی در خاورمیانه، نظیر مؤسسه الحرمین الخیریه و جامعه احیاء التراث الاسلامی شد. به لطف حمایت‌های مالی این سرمایه‌گذاران بزرگ، دعوت وهابیت به شکل فزاینده‌ای در اندونزی افزایش یافت و شعب این مؤسسات در مناطقی از اندونزی فعال شد و این جنبش به شهرهای بزرگ این کشور مانند جاکارتا، بوگور، ماکاسار سولو، سمرنگ، گرسیک و بنیوماس تسری یافت.

با این حال، استحکام جمعیت وهابی جوگجاکارتا دوام زیادی نداشت و در اواخر دهه ۹۰ میلادی، جعفر عمر طالب مجمع ارتباطات اهل سنت و جماعت (مؤسسه احیاء السنه) را تأسیس کرد. جعفر عمر طالب در درگیری‌های بین مسلمانان و مسیحیان آمبون و مالوکو در اوایل دهه ۲۰۰۰ میلادی، لشکر جهاد را تشکیل داد تا از این طریق نیروهای جهادی مسلمان را برای مقابله با مسیحیان سازماندهی کند.

علی‌رغم درگیری‌هایی که بین این دو گروه وهابی رخ داد، جنبش وهابیت به تقویت و گسترش فعالیت‌های خود در سایر شهرهای اندونزی ادامه داد. دلیل این امر را می‌توان استحکام پایه‌های ایدئولوژیک و مبانی دینی جنبش وهابیت دانست که

توسط ابونداء ابتدا در مؤسسه السنه و بعدها در مؤسسه التراث الاسلامی پایه‌گذاری شد و توسط جعفر عمر طالب در مؤسسه احیاء السنه استمرار یافت (۱۲۴-۱۲۵: ۲۰۱۳ Ahmad Shidqi). در سال‌های اخیر با کاهش محبوبیت جعفر عمر طالب و تضعیف مؤسسه منتسب به وی، رقیب وی ابونداء و مؤسسه التراث الاسلامی ضمن گسترش فعالیت‌های خود در سراسر اندونزی به انجام فعالیت‌های عام‌المنفعه همچون تأسیس بیمارستان و مدرسه مبادرت ورزید.

عقاید وهابیت سازمان‌یافته اندونزی، همانند عقاید وهابیت حاکم بر آل سعود، با مذهب شافعی و سنت‌های عرفانی رایج در جامعه اندونزی تغایر اصولی و بنیانی دارد و با تعالیم اولیای نه‌گانه، یعنی اولین داعیان و مبلغان عارف‌مسلک که اسلام را وارد اندونزی نمودند، در تضاد است (ربانی، ۱۳۹۴: ص ۳۳).

وهابیت اندونزی با اعتقاد به اصل توحید، هر عملی را که بر شرک دلالت کند، مخالف اسلام می‌داند. آنان اعمالی نظیر زیارت اولیا و توسل به ایشان را شرک تلقی می‌کنند. وهابیون همچنین با تمسک به اصل بدعت، اعمالی را که براساس قرآن و سنت پیامبر ﷺ و حجیت صحابه مبنایی ندارد، حرام و برخلاف اصول اسلام معرفی می‌کنند؛ لذا به‌شدت با برگزاری مراسم مولد النبی ﷺ، مراسم تهلیل و زیارت قبور مخالفت نموده و آن‌ها را از مصادیق بدعت برمی‌شمارند.

قدرت نرم وهابیت، مقاومت فرهنگی نهضت العلماء

اندونزی به لحاظ فرهنگی جامعه‌ای بسیار پیچیده دارد؛ به‌طوری‌که بیش از سیصد گروه قومی در آن زندگی می‌کنند و هرکدام، آیین و مذهبی دارند. این موضوع باعث شده است که آنان فرهنگی متنوع و چندگانه داشته باشند. پراکندگی گروه‌ها و اقوام باعث پیدایش آداب و رسوم متنوع در نقاط مختلف این جزایر شده است؛ ولی با این وجود، بعضی از اشتراک‌های فرهنگی در میان همه گروه‌های قومی وجود دارد. بعضی از این اشتراک‌ها از آداب و رسوم اندونزیایی نشئت می‌گیرد و برخی، به دلیل

وجود اکثریت مسلمانان در این کشور است.

پایبندی به دین اسلام که ناشی از گسترش اسلام در این منطقه بوده است، مردم را بر آن داشته تا احکام اسلامی را در حقوق فردی و اجتماعی خود رعایت کنند؛ ولی آداب و رسومی از قبیل آراستگی ظاهری، اهمیت به رقص و موسیقی و نمایش‌های عروسی، از فرهنگ اندونزیایی پیش از اسلام ناشی شده است. دولت نیز با تکیه بر اشتراک‌های فرهنگی، مثل زبان واحد و ایدئولوژی پانچاسیلا، به دنبال تقویت «مقاومت فرهنگی» و تنظیم وحدت ملی بوده است (مظفری، ۱۳۷۲: ص ۴۹).

با همه فراز و فرودهایی که تاریخ اندونزی در دهه‌های اخیر به خود دیده است، اکنون نیز مردم اندونزی از باورمندترین و اصول‌گراترین مسلمانان جهان به شمار می‌روند. آنان به دلیل ورود مسالمت‌آمیز و فرهنگی اسلام به سرزمینشان، با خشونت و افراطی‌گری که توسط برخی جریان‌های متحجر جوامع اسلامی تزریق می‌گردد، مخالف‌اند و به‌رغم سرمایه‌گذاری فراوان در دهه‌های اخیر برای آن، کمترین تأثیر را پذیرفته‌اند (ناصری داودی، ۱۳۸۴: ص ۱۵۸).

جنبش وهابیت و ظهور رادیکالیسم اسلامی که از طریق «قدرت نرم» و به شکل فزاینده‌ای در اندونزی در حال گسترش است، به‌عنوان چالشی جدی در برابر صف متحد مسلمانان و در مرتبه‌ای بالاتر، تهدیدی خطرناک در برابر جمهوری اندونزی واحد است. این خطر بالقوه همان پدیده‌ای است که دولت و نهضت العلمای اندونزی را به تقویت مؤلفه‌های «مقاومت فرهنگی» ترغیب نموده و آن‌ها را در صف واحد مبارزه با هرگونه افراط‌گرایی اسلامی قرار می‌دهد.

در سال‌های اخیر، دولت اندونزی کوشیده است تا با تقویت مؤلفه‌های «مقاومت فرهنگی» و بنیان‌های وحدت‌بخش همچون قانون اساسی پانچاسیلا و حمایت جدی از نهادهای دینی معتدل، نظیر نهضت العلماء، سدی جدی در برابر نفوذ حرکت‌های افراطی ایجاد نماید.

حاکمان اندونزی و علمای سنت‌گرای این کشور، به‌خوبی دریافته‌اند که هرگونه

حرکت افراط‌گرایانه بذر اختلاف را در یکی از متنوع‌ترین سرزمین‌های جهان به لحاظ تنوع قومی و مذهبی می‌پراکند و می‌تواند در مدت‌زمان کوتاهی علاوه بر اتحاد ملیتی، اتحاد سرزمینی این کشور را نیز با خطر تجزیه مواجه سازد.

کیایی حاجی سید عقیل سراج، رئیس وقت نهضت‌العلمای اندونزی، در سخنانی تصریح می‌نماید که «وهابیت یک تهدید نسبتاً خطرناک برای بقای کشور واحد جمهوری اندونزی است. اگرچه وهابی‌ها تروریست نیستند، اما وهابیت با به‌کارگیری شیوه‌های مؤثر قدرت نرم، مبنای کلامی قوی‌ای برای ظهور اقدامات تروریستی در نقاط مختلف جهان فراهم کرده است» (Ahmad Shidqi ۲۰۱۳: ۱۱۰).

بنابراین می‌توان گفت که بیان سید عقیل سراج نشان‌دهنده موضع رسمی نهضت العلماء در برابر تقویت جنبش وهابیت معاصر است که در سال‌های اخیر، به‌ویژه پس از دوره اصلاحات، در اندونزی بسیار چشمگیر بوده است.

باید در نظر داشت که پیروان اسلام سنتی در اندونزی به دلیل مقاومت بیشتر فرهنگی و عمل به سنت‌هایی چون تهلیل، استغاثه و زیارت اولیا، بیش از سایر فرق اسلامی مورد هجمه حملات گروه‌های افراطی و وهابی هستند که این سنت‌های مذهبی را محکوم می‌کنند. در نتیجه، نهضت العلماء همیشه در خط مقدم تقویت «مقاومت فرهنگی» و تلاش برای دفاع از سنت‌های مذهبی محلی در برابر حملات وهابیت قرار داشته است.

پویش مقاومت فرهنگی نهضت العلماء بر ضد وهابیت نه تنها در حلقه‌های ساختاری، بلکه به یک موضوع اصلی در میان گروه‌های فرهنگی تبدیل شده است و جوانان در کنار افراد مسن در این جنبش با یکدیگر هم‌داستان شده‌اند. به نظر می‌رسد احساس تهدید از قدرت نرم وهابیت، استحکام و همبستگی جنبش اجتماعی نهضت العلماء را که قبلاً به دلیل گرفتار شدن در مناقشات سیاست عملی، رنگ باخته بود، مجدداً احیا کرده است.

نهضت‌العلمای استان جوگجاکارتا یکی از پیشگامان جنبش ضد وهابیت در اندونزی است که فعالیت‌های فراوانی را چه به لحاظ ساختاری و چه به لحاظ فرهنگی در مقابل جنبش‌های وهابیت انجام داده است. شعبه جوگجاکارتای نهضت

العلماء با فعال کردن گروه‌های مختلف از جوانان، دانش‌آموزان، طلاب مدارس شبانه‌روزی اسلامی (پساترن‌ها)، سازمان‌های مردم‌نهاد و حتی مردم عادی که در قالب مجالس تلاوت قرآن در روستاها گرد هم می‌آیند، فعالیت‌های ویژه‌ای را در قبال تقویت حرکت‌های وهابیت سامان داده است که در این راه، به توفیقاتی نیز دست یافته است (۱۱۴: ۲۰۱۳: Ahmad Shidqi).

جنبش نهضت العلمای جوگجاکارتا در حقیقت واکنشی به شکل‌گیری هسته‌های اولیه وهابیت معاصر و آغاز ظهور و تبلیغ علمای سلفی و وهابی از این منطقه است. افرادی همچون ابونداء و جعفر عمر طالب، تلاش فراوانی را در جهت ایجاد گرایش‌های سلفی - وهابی و جذب مسلمانان فرق مختلف اسلامی در منطقه جوگجاکارتا مبذول داشتند. در نهایت الگوی مقاومت فرهنگی نهضت العلمای جوگجاکارتا به تدریج به سایر شعب این نهضت در سراسر کشور اندونزی سرایت نمود و الگویی عملی را در برابر حرکت‌های نرم وهابیت پایه‌گذاری کرد.

البته نباید از نظر دور داشت که بسیاری از فعالیت‌های نهضت العلماء در برابر جریان وهابیت، از موضعی انفعالی است؛ زیرا وجود عقبه‌های برون‌مرزی قدرت و ثروت و حجم وسیع تبلیغات جریان‌های وهابیت در بسیاری از مواقع، جریان‌های معتدل را در موضع دفاع از ارزش‌های خود قرار می‌دهد.

هم‌اکنون نهضت العلماء چه به لحاظ ساختاری و چه به لحاظ تقویت فعالیت‌های فرهنگی و اجتماعی، برنامه‌ای مدون را در برابر نفوذ جریان وهابیت معاصر در اندونزی دنبال می‌کند که می‌تواند به عنوان الگویی موفق در سایر بلاد اسلامی مورد استفاده قرار گیرد. نهضت العلماء با بهره‌گیری از مفهوم اسلام نوسانتارا، یعنی «اسلام بومی شده اندونزیایی» تلاش نمود تا در برابر قرائت خشک، عرب‌محور و ضدفرهنگ بومی وهابیت، هویت اسلامی منطبق با سنت‌های محلی را تثبیت کند. اسلام نوسانتارا، بر مدارا، تسامح، احترام به عرف و فرهنگ بومی، و پذیرش تنوع در عمل دینی تأکید دارد.

بنابراین، نهضت العلماء به‌عنوان بزرگ‌ترین سازمان اسلامی سنت‌گرا در اندونزی، از آغاز شکل‌گیری جریان‌های وهابی در این کشور، از پیامدهای اجتماعی، فرهنگی و اعتقادی آن آگاه بوده است. این آگاهی، منجر به تدوین مجموعه‌ای از راهبردهای فرهنگی، آموزشی و سازمانی برای تقویت مقاومت فرهنگی و مقابله با گسترش وهابیت شده است.

می‌توان این راهبردها را در سه سطح بازدارندگی آموزشی، بازدارندگی اجتماعی، فرهنگی و سازمانی، و بازدارندگی سیاسی - امنیتی طبقه‌بندی نمود:

۱. بازدارندگی آموزشی

هدف عمده نهضت العلماء، آگاهی دادن به مسلمانان از طریق آموزش است. این سازمان دیدگاه وهابیت را که محمدیه و حزب اتحاد اسلام از آن حمایت می‌کردند، قبول نداشت. آنان احکام و اصول مذهبی را از تمام مراجع اسلامی شامل قرآن و حدیث و سایر آثار دینی و علما اخذ و به آن عمل می‌کردند و به اجتهاد مورد قبول محمدیه و وهابیت پایبند نبودند (حسینی جلی ۱۳۸۹: ص ۲۷۸).

نهضت العلماء در زمینه آموزش، توسط مؤسسه آموزشی معارف اداره می‌شود. نمایندگان این مؤسسه در سفرهای خود به اقصی نقاط کشور اندونزی، به‌صورت فعال در فرآیندهای توسعه آموزش در این کشور مشارکت دارند. این مؤسسه واحدهای آموزشی بسیاری را از سطوح ابتدایی تا سطوح متوسطه و حتی تحصیلات عالی تأسیس کرده است. (id.wikipedia.org 2022).

نهضت العلماء، المعاهد الاسلامیه را نیز تأسیس نمود که وظیفه آن اجرای سیاست‌های نهضت العلماء در زمینه توسعه مدارس شبانه‌روزی اسلامی و آموزش دینی است (rmi-nu.or.id 2022) در حال حاضر، تعداد این مدارس شبانه‌روزی اسلامی که اصطلاحاً پسانترن (pesantren) نامیده می‌شوند، به بیش از ۲۳۰۰۰ مدرسه در سراسر کشور اندونزی می‌رسد (Nur Kholik Ridwan ۲۰۰۸: p116).

مهم‌ترین ویژگی این مدارس شبانه‌روزی اسلامی، برگزاری مناسک دینی با فرهنگ عبادی نهضت العلماء است. مراسم تهلیلان در شب‌های جمعه، نماز صبح با قنوت، نماز تراویح ۲۳ رکعتی و خواندن کتاب‌های مرجع و اصیل اهل سنت، از جمله سنت‌های جاری این مدارس است.

به لحاظ نظام آموزشی، دو نوع پسانترن وجود دارد: یکی مدارس شبانه‌روزی سلف و دیگری مدارس مدرن (خلف). مدارس شبانه‌روزی اسلامی سلف یا سلفیه، از یک نظام آموزشی سنتی پیروی می‌کنند. در این مدارس، صرفاً معارف دینی و کتاب‌های اصیل اهل سنت آموزش داده می‌شود. مدارس شبانه‌روزی اسلامی خلف ویژگی‌هایی همچون تأکید بر زبان عربی محاوره‌ای و استفاده از کتاب‌های ادبیات عربی معاصر دارند. این مدارس کاملاً رسمی و از مقطع ابتدایی تا پایان دبیرستان، تحت برنامه درسی وزارت فرهنگ و یا وزارت دین اندونزی هستند.

در این مدارس، از نظام‌های سنتی استفاده نمی‌شود یا حداقل در صورت وجود، رعایت آن‌ها الزامی نیست. باین حال، از نظر فرهنگی، هویت نهضت العلمایی خود را در مراسمی همچون تهلیلان و قنوت حفظ کرده‌اند (۲۰۲۲ *alkhoirot.net*)

مدارس شبانه‌روزی اسلامی (پسانترن‌ها) که در اختیار نهضت العلماء هستند، یکی از مهم‌ترین ابزارهای مقابله با وهابیت‌اند. این مدارس نه تنها آموزه‌های فقه شافعی و تصوف معتدل را آموزش می‌دهند؛ بلکه با ترویج متون اصیل اهل سنت مانند احیاء علوم الدین امام محمد غزالی و شرح العقیده الطحاوی، مانع از نفوذ آموزه‌های خشک سلفی می‌شوند.

جنبش دانشجویی نهضت العلماء نیز دارای دو سازمان مستقل است: یکی انجمن دانشجویی پسران و دیگری انجمن دانشجویی دختران، که شرط پذیرش در هر دو سازمان، داشتن حداقل سی سال سن است. از نظر عقیدتی، اعضای این دو سازمان، به عقاید اسلامی با التزام به مفاهیم اهل سنت و جماعت معتقدند و دیدگاه آن‌ها به

حیات ملت و دولت، مبتنی بر قانون اساسی پانچاسیلا^۱ است. جنبش دانشجویی نهضت العلماء در واقع سازمانی است آموزشی، کادری، اجتماعی، ملی و مذهبی. این جنبش مجموعه‌ای است برای مجاهدت دانشجویان در آموزش و یادگیری و محلی است برای تقویت روح ارزش‌های اسلامی، عقلانی و وحیانی نهضت العلماء و بستری است برای تداوم و توسعه آموزه‌های اهل سنت و جماعت، تا از این رهگذر، دانشجویان را برای مسئولیت‌های مهمی همچون جانشینی مسئولین نهضت العلماء و رهبران ملی آینده آماده نماید.

از شرایطی که برای پیوستن به این جنبش ضروری است، گذراندن دوره‌های آموزشی تربیت کادر و دوره وفاداری اعضاست. (pcnucilacap.com 2022) دانش‌افزایی و تقویت بنیه علمی معلمان مدارس، یکی دیگر از برنامه‌های آموزشی تحت مدیریت نهضت العلماء است. در واقع دانش‌افزایی معلمان اهل سنت، با هدف تقویت درک و اعتقاد دانش‌آموزان به ایدئولوژی و عمل نهضت العلماء صورت می‌پذیرد. این اقدام نهضت العلماء به شدت مورد انتقاد و نهی گروه‌های وهابی قرار گرفته است.

نهضت العلماء، حلقه‌های دانش‌افزایی را نیز برای مدیران و کارگزاران خود برگزار می‌کند. در این حلقه‌های علمی، تمام استدلال‌های مربوط به اعمال نهضت العلماء براساس یک منبع خاص، به صورتی عمیق مورد بحث و بررسی قرار می‌گیرد. در گذشته این جلسات صرفاً وسیله‌ای برای هماهنگی سازمانی بود؛ اما در سال‌های

۱. پانچاسیلا ستون ایدئولوژیک دولت اندونزی است. این نام از دو کلمه سانسکریت تشکیل شده است: "pañca" به معنی پنج و "śīla" به معنای اصل یا اساس. پانچاسیلا فرمول و دستورالعمل زندگی ملت و دولت برای همه مردم اندونزی است.

پنج ایدئولوژی اصلی تشکیل‌دهنده پانچاسیلا و به عبارت دیگر، پنج دستور پانچاسیلا، که در بند چهارم مقدمه قانون اساسی ۱۹۴۵ کشور اندونزی ذکر شده است، بدین شرح است: ۱. ایمان به خدای یگانه؛ ۲. انسانیت همراه با عدل و ادب (انسان متمدن)؛ ۳. وحدت اندونزی (اندونزی متحد)؛ ۴. دموکراسی به رهبری خرد و حکمت در مشورت و نمایندگی؛ ۵. عدالت اجتماعی برای همه مردم اندونزی.

اخیر و با توجه به اشتیاق زایدالوصف شرکت کنندگان، این برنامه در قالب حلقه‌های معرفتی و به صورت منظم، هر شنبه در دفاتر نهضت العلماء برگزار می‌شود. برگزاری این حلقه‌های علمی علاوه بر تحکیم مدیریت نهضت العلماء، سبب روشنگری و درک بهتر آموزه‌های اهل سنت و جماعت در بین مدیران و کارگزاران آن می‌گردد.

برنامه مطالعاتی جنبش‌های اسلامی معاصر هم در تعدادی از مدارس شبانه‌روزی نهضت العلماء انجام می‌شود. در این برنامه مطالعاتی، اساتید ضمن بیان تاریخچه و عوامل شکل‌گیری جنبش‌های اسلامی معاصر، دانش‌آموزان را به انجام تحقیق در این زمینه ترغیب می‌نمایند. نهضت العلماء می‌کوشد تا از این رهگذر، دانش‌آموزان را به لحاظ ذهنی با نحوه مقابله با جریانات انحرافی در جوامع اسلامی آشنا سازد (۲۰۱۳: Ahmad Shidqi).

۲. بازدارندگی اجتماعی، فرهنگی و سازمانی

نهضت العلماء از دهه ۱۹۹۰ میلادی به بعد، با ایجاد شبکه‌ای گسترده از نهادهای فرهنگی، رسانه‌ای، خیریه و اقتصادی، توانست نفوذ اجتماعی خود را در میان طبقات متوسط و روستایی حفظ کند. درحالی‌که وهابیت با تکیه بر کمک‌های مالی خارجی، سعی در ایجاد پایگاه‌های مستقل داشت، نهضت العلماء با تقویت نهادهای بومی، شبکه‌های اجتماعی خود را در مقابل این نفوذ تقویت کرد. نهضت العلماء به منظور انجام اقدامات خیریه در زمینه‌های اجتماعی و تبلیغی، اقدام به تأسیس مؤسساتی نموده است که نشان از اعتقاد به تفکر تشکیلاتی و جامع‌نگری این سازمان دارد.

مؤسسه دعوت، مؤسسه اقتصادی، مؤسسه توسعه کشاورزی، مؤسسه رفاه خانواده، مؤسسه مطالعه و توسعه منابع انسانی، مؤسسه مشاوره و کمک حقوقی، مؤسسه هنرهای فرهنگی مسلمانان اندونزی، مؤسسه عامل زکات، نهاد وقف، مؤسسه بحث المسائل، مؤسسه تعمیر مسجد و مؤسسه بهداشتی نهضت العلماء، مؤسساتی هستند که در جهت نیل به اهداف عالی این سازمان تأسیس شده‌اند (2022.nu.or.id).

حلقه‌های سازمانی نهضت العلماء اولین بار در شهر جوگجاکارتا و در پاسخ به تقویت جنبش وهابیت فعال گردید. نهضت العلماء هم‌اکنون دارای سازمانی رسمی با ساختاری منظم است که نظام تشکیلاتی آن، از بالاترین سطح در سازمان مرکزی تا سطوح پایین‌تر در سطوح منطقه‌ای و سرانجام در سطح شعب امتداد می‌یابد.

فعالیت‌های ساختاری نهضت العلماء از ایجاد برنامه‌هایی که به طور خاص در برخورد با وهابیت شکل گرفته تا جنبش‌های پراکنده، مانند ترویج گفتمان‌های ضد وهابیت، طیف متنوعی را دربر می‌گیرد. همچنین راهبردها، الگوها و رویکردهایی که هریک از سطوح سازمانی نهضت العلماء دنبال می‌کنند، بسیار متنوع است.

در حقیقت فعالیت‌های سازمانی نهضت العلماء را می‌توان واکنشی انفعالی به تبلیغات فراوان و هجمه وسیع وهابیت به مبانی اسلام سنتی دانست. نهضت العلماء کوشیده است تا با استفاده از مجموعه فعالیت‌های نظام‌مند، در مقام تقویت عناصر مقاومت فرهنگی و دفاع از ارزش‌های خویش برآید.

تعدادی از فعالیت‌های اجتماعی و سازمانی نهضت العلماء در برابر جنبش وهابیت عبارت‌اند از:

- برگزاری همایش‌های بین‌المللی، ملی و منطقه‌ای

برگزاری همایش‌های بین‌المللی، ملی و منطقه‌ای، یکی از اصلی‌ترین شیوه‌های ساختاری نهضت العلماء در جهت تبیین رسالتشان در پیروی از مبانی اصیل اهل سنت و جماعت و جلوگیری از شیوع تفکر وهابی است. اگرچه کنفرانس‌های منطقه‌ای با عناوینی همچون پاسخ‌گویی به جنبش وهابیت برگزار نمی‌گردد، لکن اغلب این جلسات، براساس نیت و هدف برگزارکنندگان آن، برپایه راهبرد مقابله با تهاجم وهابیت شکل می‌گیرد.

سالانه ده‌ها همایش بین‌المللی، ملی و منطقه‌ای با هدف بررسی راه‌های مقابله با گسترش تفکرات اصلاح‌طلبانه، نظیر فکر سلفی و وهابی در سراسر کشور اندونزی برگزار می‌گردد که محلی برای تضارب آرای علما و اندیشمندان در خصوص نحوه عملکرد نهضت العلماء در برابر جریان‌های افراطی است.

در این گونه همایش ها علاوه بر اندیشمندان اندونزیایی، علمای فراوانی از سراسر جهان اسلام دعوت می شوند تا به بیان نقطه نظرات خویش در خصوص مبانی اهل سنت و جماعت، حرکت های تکفیری و افراط گرایانه در جهان اسلام و شیوه های مقابله با آن بپردازند (۱۱۸: ۲۰۱۳ Ahmad Shidqi).

• آگاهی بخشی رسانه ای

تا قبل از شکل گیری شیوه های سریع انتشار اخبار و پدید آمدن فضای جدید رسانه ای، جنبش وهابیت با استفاده از کُندی انتشار مطالب، اقدام به نسبت دادن برخی از اقدامات خویش به نام نهضت العلماء می نمود تا با استفاده از این خلأ رسانه ای، تعداد بیشتری از مسلمانان را با خود همراه نماید. نهضت العلماء در جهت مقابله با تأثیر برنامه های رادیویی تحت مدیریت وهابیت و گروه های مذهبی با الگوی وهابی، مانند رادیو مجلس تفسیر القرآن (MTA)، اقدام به تأسیس رادیوهای اجتماعی (Rakom) در پنج منطقه نمود. همچنین با انتشار نشریه «بانکیت» "Bangkit" و با هدف ایجاد الفت و دوستی میان پیروان مذاهب اسلامی، پویشی برای نشر آموزه های نهضت العلماء راه اندازی کرد. انتشار این مجله تلاشی برای تقویت عقاید پیروان نهضت العلماء در برابر تأثیرات نشریات وهابی است.

نهضت العلماء همگام با پیشرفت فناوری های رسانه ای، اقدام به تأسیس پایگاه اینترنتی (وب سایت) برای تبیین مبانی نظری و مواضع رسمی خود نمود. این پایگاه اینترنتی علاوه بر بیان پیشینه و تاریخچه شکل گیری نهضت العلماء، مطالبی را راجع به مبانی فکری و عملی این نهضت و ساختار سازمانی آن منتشر نموده است. معرفی مؤسسين و رؤسای فقید و فعلی نهضت العلماء و نیز نشر اخبار، از دیگر مطالبی است که در این وب سایت به آن پرداخته می شود.

امروزه در سراسر اندونزی، علاوه بر پایگاه رسمی نهضت العلماء، ده ها پایگاه اینترنتی همسو با نهضت العلماء، در حال فعالیت هستند و علاوه بر دفاع از مبانی فکری نهضت العلماء، آخرین اخبار و مواضع رسمی این سازمان را باز نشر می دهند.

نهضت العلماء در اقدامی دیگر و به طور مستمر اقدام به انتشار کتاب‌هایی در رابطه با عقاید و اعمال اهل سنت می‌نماید. این کتاب‌ها علاوه بر تشریح عقاید اهل سنت، به طور تفصیلی به بیان اعمالی می‌پردازد که نسل‌ها در بین مسلمانان سنت‌گرای اندونزی رواج داشته است؛ سنت‌هایی نظیر زیارت اولیا، زیارت اهل قبور و تهلیلان که نسل به نسل در تاروپود اعمال دینی این مردمان جریان داشته است.

از جمله کتاب‌هایی که بسیار مورد توجه واقع شده است، کتاب برهان میلاد پیامبر ﷺ است که برگرفته از کتاب میلاد پیامبر اسلام محمد ﷺ تألیف سید محمد علوی مالکی است و به زبان اندونزیایی ترجمه شده است. انتشار این کتاب و نظیر آن، تلاشی برای ارائه استدلال‌های درون‌دینی برای پایبندی به این دسته از مناسک است. با این حال، مشکل این است که اکثر پیروان نهضت العلماء، این‌گونه استدلال‌ها را به طور کامل درک نمی‌کنند و جریان‌های وهابی با شبهه‌افکنی، اغلب این سنت‌ها را زیر سؤال می‌برند و عوام مردم توانایی پاسخ‌گویی به این شبهات را ندارند (۱۱۹: ۲۰۱۳: Ahmad Shidqi).

• برنامه‌های تبلیغی - ترویجی

نظام مذهبی اندونزی، متأثر از نظام پسانترن‌ها، کیایی‌ها و مساجد است. مبانی اصلی سنت فکری و دینی و همچنین الگوهای روابط اجتماعی، فرهنگی و سیاسی در میان جامعه سنتی، متأثر از نقش محوری کیایی‌ها و روابط شاگرد و استاد بوده و برپایه مجالس تعلیم و شبکه‌های جامع و گسترده پسانترن‌ها و مساجد استوار است. از این رو، به هر میزان که جریان‌های افراط‌گری سلفی و وهابی بتوانند در این سه پایگاه سنتی مسلمانان اندونزی نفوذ نمایند، بر فهم از دین و عملکرد مذهبی این جامعه تأثیرگذارتر خواهند بود (ربانی ۱۳۹۴: ص ۴۱).

مساجد اندونزی همواره میزبان مسلمانان این کشور برای ادای نمازهای جماعت در پنج نوبت و برگزاری مجالس وعظ و محافل قرآنی قبل و بعد از نمازهاست. بنابراین، نهضت العلماء در گام نخست اقدام به جمع‌آوری داده‌های مساجد نهضت

العلماء می‌نماید تا با شناسایی این مساجد و قرار دادن آن‌ها تحت برنامه‌های ضدوهابی، از گرایش این مساجد به جریانات وهابی جلوگیری نماید.

نهضت العلماء با بهره‌گیری از ظرفیت عظیم تجمع مسلمین و با تشکیل شبکه تبلیغی کاملاً منسجم، می‌کوشد تا با اعزام مبلغ به اقصای نقاط اندونزی، عامه مسلمانان این کشور را با عقاید نهضت العلماء و نحوه نگرش و تحرکات جنبش‌های وهابی آشنا سازد. این مجالس همچنین به محلی برای تقویت اعمال عبادی نهضت العلماء مانند برگزاری مجالس مولد النبی ﷺ، تهلیل و یاسین خوانی تبدیل شده است. در بسیاری از مناطق این کشور، علاوه بر مساجد، منازل مسلمانان نیز محلی برای برقراری مجالس موعظه و جلسات قرآنی است که در این مجالس، مبلغان به ترویج گفتمان‌های ضدوهابی می‌پردازند. در برگزاری این محافل خانگی که اصطلاحاً «مجلس تعلیم» نامیده می‌شوند، زنان مسلمان اندونزی نقشی مؤثر ایفا می‌کنند. نهضت العلماء از شبکه‌سازی مبلغین به عنوان مؤثرترین وسیله و دژی محکم در برابر نفوذ جنبش‌های وهابیت استفاده می‌کند.

یکی از جلوه‌های «قدرت نرم» وهابیت، فارغ التحصیلان بازگشته از کشور سعودی هستند که به شکلی برنامه‌ریزی شده، تحت تأثیر برداشت وهابیت از اسلام قرار گرفته‌اند تا با در دست گرفتن ابتکار عمل، پایگاه‌هایی چون مساجد، مدارس دینی و دانشگاه‌های اسلامی را تحت سیطره خویش درآورند و آن‌ها را از آرمان‌ها و اندیشه‌های نهضت العلماء دور سازند و همانا به مأموریت خویش، یعنی گسترش اندیشه وهابیت و حمایت و همراهی با سیاست‌های سعودی، جامه عمل بپوشانند (ربانی، ۱۳۹۴: ص ۴۰).

در پاسخ به این تحرکات و در جهت تقویت مقاومت فرهنگی مردم اندونزی، نهضت العلماء برای تربیت نیروهای مناسب از میان اعضای جنبش دانشجویی، تلاش فراوانی را مبذول داشته است. این سازمان با الگوبرداری از جریان‌های وهابی در نفوذ به مساجد و مراکز علمی با تشکیل جمعیتی به نام «جنبش مقاومت»، اقدام به

گسترش آموزه‌های اسلام سنتی و روشنگری در مورد تفکرات وهابیت نموده است. این اقدام معمولاً با برنامه‌هایی همچون برگزاری دوره‌های پودمانی آشنایی با عقاید اهل سنت و جماعت، برگزاری مراسم تهلیل در دانشکده‌های مختلف، نفوذ در مساجد تحت کنترل وهابیت و کمک فکری به دانشجویان در معرض تهدید، همراه است (۱۲۴: ۲۰۱۳: Ahmad Shidqi).

• تقویت جریان‌ها و فعالیت‌های اصیل دینی و فرهنگی

در کنار فعالیت‌های سازمانی نهضت العلماء، این سازمان به‌صورتی گسترده و از طریق نهادهای غیررسمی، به تقویت اصول و قواعد اسلام سنتی و بزرگداشت آیین‌های فرهنگی می‌پردازد. این بخش از فعالیت‌های نهضت العلماء در واقع واکنشی فعال در مقابل جریان وهابیت اندونزی است. مؤسسات فرهنگی و سازمان‌های مردم‌نهاد بدون توجه به واکنش‌ها و حمله‌های وهابیت، اقدام به برگزاری برنامه‌های دینی و فرهنگی و بزرگداشت آیین‌های مذهبی سنتی و اصیل اندونزیایی می‌نمایند.

• رواج و تقویت جریان‌های صوفیه

تصوف بیش از هر عامل دیگری، پذیرش اسلام را برای مردم این مرز و بوم آسان نموده است. همراهی اسلام و تصوف در منطقه را شاید بتوان به روحیات صوفیانه مردم و درون‌گرایی موجود در هندوئیسم و بودیسم که مکتب‌های رایج در منطقه بودند، مرتبط دانست. در تبیین عوامل و اسباب تأثیرگذار بر رواج تصوف در این منطقه، به سه عامل شرایط آب‌وهوایی و اقلیمی، پیشینه باورهای مردمی و مروجان و مبلغان دینی اشاره می‌کنند.

آنچه امروز در بین مردم مشاهده می‌شود، روحیات لطیف، توجه به هنر و زیبایی و روحیات آرام و معنوی است؛ خصوصیات که مایه ماندگاری تصوف در این مرزوبوم شده و مجالس صوفیانه را همواره رونق بسیاری بخشیده است. (اسعدی ۱۴۰۰: ۵۵-۵۴)

امروزه گرایش به تصوف به شکل عموم در همه جای کشور اندونزی رایج است. عالمانی همچون قشیری، جنید و به‌ویژه امام محمد غزالی، از جایگاه ویژه‌ای در بین علما و نیز عموم مردم برخوردارند. تصوف در همه سطوح جامعه، از مقامات بالای

دولتی، روشنفکران، علمای دینی تا رده‌های پایین وجود دارد و آداب و رسوم و اذکار صوفیانه در غالب مناطق اندونزی رایج است. مجالس ذکر و مجالس تعلیم و همچنین برگزاری مراسم میلاد پیامبر ﷺ و اولیای الهی و اهتمام ویژه مردم به آن‌ها، از جمله نمادهای تصوف در این کشور به شمار می‌آید (اسعدی، ۱۴۰۰: ص ۵۶).

رواج تصوف در این سرزمین، نخست به صورت طرح آموزه‌های کلی عرفانی مطرح گردیده و در قالب فرقه‌های مختلف رایج در جامعه امروزی وارد این منطقه نشده است. بعدها نام برخی از فرقه‌ها همچون قادریه و سپس فرقه‌های چشتیه، شاذلیه، رفاعیه، نقشبندیه، شاطریه و احمدیه در بین مردم رواج پیدا کرد. هرچند نمی‌توانیم به دقت از خاستگاه‌ها و سیر تحولات طریقت‌های صوفی در این منطقه گزارشی ارائه نماییم؛ اما می‌توان نخستین نشانه‌ها را از طریقت قادریه در آثار حمزه فنسوری الفارسی (متوفی ۱۹۵۰م) حکیم و شاعر صوفی مالایی یافت (اسعدی، ۱۴۰۰: ص ۵۷).

نظر به انشعابات و گرایش‌های مختلف در بین صوفیان و اهل طریقت‌های اندونزی، نهضت العلماء سعی نموده تا به وضعیت پراکندگی در بین جامعه صوفیان اندونزی سامان بخشد؛ لذا برای این منظور، سازمانی تحت عنوان «جامعه اهل الطریقة المعتمدة الاندونیسية» و با نام اختصاری «جاتمی» در سال ۱۹۷۵ میلادی تأسیس نمود. نهضت العلماء همچنین شاخص‌هایی را برای اعتبار طریقت‌ها معین نمود که از آن جمله می‌توان به موارد ذیل اشاره نمود:

(الف) پایبندی به شرع در انجام دستورات سلوکی؛

(ب) تبعیت از یکی از ائمه چهارگانه اهل سنت در فقه و تبعیت از امام جنید و امام غزالی در تصوف و تبعیت از امام اشعری و امام ماتریدی در کلام و اعتقادات؛

(ج) پیروی از مذهب اهل السنة و الجماعة؛

(د) پیروی از اجازه سندی متصل (اسعدی، ۱۴۰۰: ص ۱۰۶-۱۰۷).

• برگزاری مجالس مولد النبی ﷺ

همه ساله مسلمانان از اول ماه ربیع الاول تا پایان ماه ربیع الثانی را به خاطر میلاد

رسول اکرم ﷺ در سراسر کشور اندونزی جشن می‌گیرند. این جشن‌ها میراث بزرگان و پرچمداران اسلام در اندونزی است که غالباً صوفی مسلک بوده‌اند. اوج جشن‌های میلاد النبی ﷺ در دهه دوم ربیع‌الاول است. تمام مساجد، مدارس، حوزه‌های علمیه، مراکز دینی، مؤسسات و ... همه شب، بعد از نماز عشا تا صبح، به ذکر، درود، سلام، صلوات و سرودهای ویژه «میلاد النبی» مشغول هستند. در این مجالس، علاوه بر سخنرانی‌های دینی، گروه‌های مختلف سرود زن و مرد، همراه با دف، طبل و آلات موسیقی محلی، سرودهای خاصی را به اجرا می‌گذارند (موسوی ملایری، ۱۳۹۶: ص ۱۶۰). افزون بر برگزاری مولد النبی ﷺ، جشن‌های لیلة القدر و نیز لیلة المعراج و همچنین آغاز هجرت پیامبر در اندونزی برگزار می‌گردد.

سازمان‌های مردم‌نهاد اغلب پس از تشکیل گروه‌های کوچک مدیریتی و اجرایی و با استفاده از ظرفیت مردم عادی، برنامه‌ریزی لازم را برای اجرای برنامه‌ها مبذول می‌دارند و پس از تهیه طرح‌واره و ارائه آن به مراکز منطقه‌ای نهضت العلماء، از ایشان تقاضای مساعدت می‌نمایند.

مراکز منطقه‌ای نهضت العلماء پس از بررسی دقیق طرح‌واره‌ها، از این‌گونه برنامه‌ها به‌صورت مادی و غیرمادی حمایت می‌کنند. البته بخش وسیعی از بودجه این‌گونه برنامه‌ها توسط خیرین و مردم عادی تقبل می‌شود.

• تشویق و ترغیب به زیارت اولیاء و اهل قبور

اولیای نُه‌گانه، عرفا و صوفیانی بودند که رهبری دینی مردم اندونزی را بر عهده داشتند. یکی از عوامل گسترش اسلام را می‌توان نقش همین عرفا و صوفیان دانست. رهبران مذهبی که به «اولیای نُه‌گانه» مشهور بودند، از جمله عوامل ترویج اسلام در مجمع‌الجزایر مالایا می‌باشند. این عارفان و صوفیان نُه‌گانه به تبلیغ دین در میان افراد و طبقات ممتاز و پرنفوذ پرداختند و به کمک آن‌ها و سلاطین مسلمان، مدارس، مساجد و مراکز علمی فراوانی دایر کردند و فرهنگ، ادبیات، جوامع و دولت‌های آن جزایر را تحت تأثیر قرار دادند (حسینی جلی، ۱۳۸۹: ص ۷۶).

اولیای نه‌گانه معروف، نزد مردم این کشور به‌عنوان بزرگان دینی و مرشدهای روحی و رهبران طریقت‌های صوفی شمرده شده و نخستین عالمان دینی در کشور اندونزی به شمار می‌آیند. برخی از این اولیای نه‌گانه شیعه و از سادات، و برخی هم پیرو مذهب اهل سنت‌اند (اسعدی، ۱۴۰۰: ص ۱۰۵). مزار تمامی اولیای نه‌گانه اندونزی دارای بارگاه و بنایی به سبک معماری اصیل این کشور است. ساخت این ابنیه و زیارتگاه‌ها به سبب ارج نهادن به جایگاه والای اولیای نه‌گانه در فرهنگ اصیل و سنتی مردمان این کشور است که با الهام از پیروان ادیان و مذاهب بزرگ جهان انجام شده است.

سالانه هزاران نفر از مردم اندونزی به قصد زیارت اولیای نه‌گانه به‌صورت فردی و یا در قالب تورهای زیارتی عازم مزار آن‌ها در شهرهای مختلف می‌شوند. ایشان با حضور در کنار مقابر اولیای نه‌گانه، به نماز و قرائت دعا می‌پردازند و برای برآورده شدن حاجات و حل مشکلات خود، به ایشان توسل می‌جویند. باور به اولیا و کرامات و توسل به آن‌ها امری است که در کل جامعه اندونزی رواج داشته؛ تا جایی که این امر از ویژگی‌های بارز فرهنگ مردم این کشور شناخته می‌شود.

نهضت العلماء همواره از حفظ و نگهداری مزار اولیای نه‌گانه و تشویق و ترغیب مردم به زیارت ایشان، حمایت کرده است و ضمن حمایت مادی و معنوی از نگهداری این اماکن دینی، به تورهای زیارتی این اولیا مساعدت مالی می‌نماید. نهضت العلماء در سال ۲۰۱۴ میلادی با انتشار کتاب اطلس ولی سونو، به شرح حال و خدمات اولیای نه‌گانه در نشر دین اسلام در سراسر اندونزی پرداخت.

برخلاف کشورهای متعصب سنی‌مذهب، مردم این دیار تا حدودی به زیارت قبور و اهدای هدیه و فاتحه برای اموات اعتقاد دارند. آخرین پنج‌شنبه از ماه شعبان، روز عید فطر یا پنج‌شنبه بعد از عید فطر، از ساعات اولیه روز، قبرستان‌ها پُررفت و آمد می‌شود و هرکسی با گلدان یا دسته‌گل و بطری‌های گلاب، برای قرائت فاتحه و زیارت قبور، مخصوصاً بعد از عید فطر با لباس‌های مخصوص عید، راهی قبرستان می‌شوند. اعتقادات و اعمال صوفی‌گرایانه، برگزاری مراسم مولد النبی ﷺ و زیارت اولیا و

اهل قبور، عناصری فعال در فرهنگ دینی اندونزی است که با اعتقادات افراط‌گرایان وهابی کاملاً در تضاد است و تقویت آن‌ها سبب کم‌رنگ شدن فعالیت جریان‌های وهابی می‌گردد.

۳. بازدارندگی سیاسی و امنیتی

کیایی هاشم اشعری (مؤسس نهضت العلماء) یکی از مخالفان سرسخت امپراتوری هلند بود. یکی از فتوهای اولیه صادرشده توسط نهضت العلماء، جهاد علیه استعمارگران هلندی بود. این فتوای جهاد که در نوع خود بی‌سابقه بود، باعث گردید تا نهضت العلماء پس از آن وارد عرصه سیاست شده و بعد از آن به طور آشکار و در سطح گسترده‌ای، بسیاری از شاگردان این سازمان را در سراسر جاوه شرقی که پایگاهی برای نهضت العلماء بود، علیه استعمارگران هلندی بسیج نماید (اسعدی، ۱۴۰۰: ص ۱۰۵).

پس از استقلال اندونزی، نهضت العلماء با اعلام جدایی خود از حزب مجلس شورای مسلمانان اندونزی (Masyumi)^۱ در سال ۱۹۵۲ وارد سیاست عملی شد و سپس در انتخابات عمومی سال ۱۹۵۵ شرکت کرد. نهضت العلماء با کسب ۴۵ کرسی در پارلمان ملی اندونزی (DPR) و ۹۱ کرسی مجلس مؤسسان جمهوری اندونزی، کاملاً موفق بود. در دوره شکل‌گیری دموکراسی، نهضت العلماء به‌عنوان حزبی شناخته می‌شد که از سوکارنو (رهبر استقلال اندونزی) حمایت می‌کرد. در سال‌های التهاب‌آفرینی حزب کمونیست اندونزی، نهضت العلماء به‌عنوان یکی از احزاب فعال در سرکوب این حزب از طریق شاخه جوانانش (GP Ansor) اقدام نمود. نهضت العلماء در ۵ ژانویه ۱۹۷۳ به اصرار حاکمان جدید اندونزی، با حزب

۱. حزب شورای اسلامی مسلمانان اندونزی یا به‌اختصار Masyumi، بزرگ‌ترین حزب سیاسی اسلامی اندونزی در دوران لیبرال دموکراسی است که اندکی پس از اعلام استقلال اندونزی در ۷ نوامبر ۱۹۴۵ تشکیل گردید. این حزب در سال ۱۹۶۰ به اتهام حمایت از شورش‌های سراسری در این کشور، به دستور سوکارنو (رئیس‌جمهور وقت اندونزی) از تمامی فعالیت‌های سیاسی منع گردید.

توسعه متحد ادغام شد و در انتخابات سال‌های ۱۹۷۷ و ۱۹۸۲ شرکت کرد. سرانجام در کنگره نهضت العلماء در سیتوبوندو، این سازمان بازگشت خود به اساسنامه سال ۱۹۲۶ را اعلام کرد، که این امر به معنی توقف فعالیت‌های سیاسی نهضت العلماء به صورت مستقیم و مابشرتی بود.

با این حال، پس از اصلاحات سال ۱۹۹۸، احزابی به نام نهضت العلماء ظهور کردند که مهم‌ترین آن‌ها حزب بیداری ملی است که توسط عبدالرحمن وحید (رئیس جمهور اسبق اندونزی) اعلام موجودیت نمود (id.wikipedia.org 2022).

امروزه راهبرد نهضت العلماء «سیاست الهام‌بخش» است؛ بدان معنا که سازمان‌های سیاسی با استفاده از خط‌مشی تعیین شده توسط نهضت العلماء، برای تصدی مسئولیت‌های حاکمیتی (اجرایی، مقننه و قضاییه) رقابت می‌کنند (seputarnu.wordpress.com 2022).

نهضت العلماء تلاش زیادی برای حفظ مسلمانان اندونزی در صحنه سیاست کرد. این سازمان در پی سازگاری با حکومت‌های مختلف بود، تا به زعم خود بتواند به افزایش آگاهی اسلامی مسلمانان پردازد (حسینی جلی، ۱۳۸۹: ص ۲۷۸).

رهبران نهضت العلماء با استفاده از نفوذ خود در ساختار سیاسی اندونزی، به‌ویژه از طریق حزب بیداری ملی (PKB)، همواره از تصویب قوانینی حمایت کرده‌اند که مانع فعالیت گروه‌های افراطی می‌شود. فتوای جهاد علیه تروریسم (۲۰۰۴) که توسط علمای این سازمان صادر شد، نقش تعیین‌کننده‌ای در مشروعیت‌زدایی گروه‌هایی چون جماعت اسلامی داشت.

نتیجه‌گیری

مقابله نهضت العلماء با جریان وهابیت را نمی‌توان تنها یک مناقشه مذهبی سنتی تفسیر نمود؛ بلکه این تقابل را باید نمونه‌ای بارز از یک نبرد «قدرت نرم» و «مقاومت فرهنگی» در دوران معاصر دانست؛ زیرا از یک سو وهابیت با بهره‌گیری از منابع مالی و شبکه‌های فراملی، به اعمال قدرت نرم برای ایجاد هژمونی فرهنگی می‌پردازد و وهابیت سعودی با ابزارهای جذابیت‌ساز مالی، آموزشی و رسانه‌ای، در پی بازتعریف هویت دینی و فرهنگی جامعه هدف است. از سوی دیگر، نهضت العلماء با درک این موضوع، از چارچوب «مقاومت فرهنگی» برای حفظ حافظه جمعی و زیست جهان اسلامی - اندونزیایی بهره برده و با بسیج منابع فرهنگی و نهادی خود، به دژی محکم برای مقاومت در برابر این هژمونی تبدیل شده است.

سازوکارهای مقاومت نهضت العلماء در این نبرد، ناشی از درآمیختن هوشمندانه سه سطح از بازدارندگی است:

بازدارندگی آموزشی: شبکه مدارس شبانه‌روزی اسلامی و پساترن‌ها به عنوان ستون فقرات این مقاومت به شمار می‌آیند که علاوه بر انتقال دانش، موجب بازتولید هویت دینی و ملی در میان دانش‌پژوهان می‌گردند.

بازدارندگی اجتماعی - فرهنگی و سازمانی: نهضت العلماء با درک اهمیت عرصه عمومی از طریق برگزاری سمینارهای بین‌المللی، ملی و منطقه‌ای، آگاهی‌بخشی رسانه‌ای، برنامه‌های تبلیغی - ترویجی، تقویت جریان‌ها و فعالیت‌های اصیل دینی - فرهنگی، همچون جریان‌های صوفیه، برگزاری مجالس مولد النبى ﷺ و تشویق و ترغیب به زیارت اولیا و اهل قبور، پاسخی درخور در مقابل وهابیت ارائه می‌دهند. همچنین با تشکیل نهادهای خیریه و اقتصادی متعدد، پایگاه اجتماعی این سازمان را در میان توده‌های مردم تقویت و آن را از وابستگی به منابع خارجی بی‌نیاز می‌سازند.

بازدارندگی سیاسی - امنیتی: رهبران نهضت العلماء با استفاده از نفوذ خود در

ساختار سیاسی کشور اندونزی، علاوه بر اقدامات عملی سیاسی، همواره از تصویب قوانینی حمایت کرده‌اند که مانع از فعالیت گروه‌های افراطی می‌شود.

این استراتژی سه‌وجهی، نه تنها به حفاظت از مرزهای اعتقادی اسلام سنتی می‌انجامد، بلکه در سطح کلان، با تقویت همبستگی ملی حول محور «اسلام نوسانتارای اندونزیایی»، از هویت و تمامیت ارضی کشور اندونزی در برابر گسل افکنی‌های بالقوه جریان‌های افراطی دفاع می‌کند. بنابراین، نقش نهضت العلماء فراتر از یک نهاد مذهبی است؛ آنان نگهبانان حافظه فرهنگی و مهندسان هویت ملی در اندونزی معاصر به شمار می‌آیند.

ارزش سد محکم نهضت العلماء زمانی آشکار می‌شود که بدانیم اندونزی کشوری با تنوع قومی و مذهبی است که هرگونه حرکت تفرقه افکنانه موجب شکسته شدن شالوده‌های وحدت در سطح ملی خواهد شد و این کشور منسجم اسلامی را پاره‌پاره خواهد کرد.

ساختار جزیره‌ای اندونزی ظرفیت تشکیل کشورهای متعدد و مستقل و در نتیجه کاهش قدرت این کشور بزرگ اسلامی را دارد؛ لذا دولت اندونزی با حمایت فراگیر از این نهضت و اقدامات فراگیر آن، در پی خنثی‌سازی توطئه‌های خارجی و داخلی در جهت فروپاشی این کشور بزرگ اسلامی است.

فهرست منابع

۱. اسعدی، محمدجواد (۱۴۰۰). *تصوف و تشیع در اندونزی معاصر: همگرایی یا واگرایی*، قم، انتشارات دارالعلم.
۲. حسینی جبلی، سید میر صالح (۱۳۸۹). *جنبش‌های اسلامی در اندونزی*، قم، مؤسسه بوستان کتاب، ۱۳۸۹.
۳. ربانی، محمدعلی (۱۳۹۴). «از صوفی‌گری تا افراطی‌گرایی: افراط‌گرایی دینی در اندونزی و تأثیر آن بر سنت‌گرایی صوفی مسلک»، فصلنامه *مطالعات روابط فرهنگی بین‌الملل*، پاییز ۱۳۹۴، سال اول، شماره ۱، ص ۲۹-۴۹.
۴. مرتضوی امام‌زواره، سید علی (۱۳۹۱). «احزاب و سازمان‌های اسلامی در اندونزی»، *مطالعات راهبردی جهان اسلام*، بهار ۱۳۹۱، شماره ۴۹، ص ۱۳۱-۱۴۶.
۵. مظفری، محمدرضا (۱۳۷۲). *اندونزی*، تهران: مؤسسه چاپ و انتشارات.
۶. موسوی ملایری، سید مرتضی (۱۳۹۶). *اندونزی؛ سرزمین اسلام خندان*، تهران، انتشارات فرهنگ سبز.
۷. ناصری داودی، عبدالمجید (۱۳۸۴). «سرزمین‌های جهان اسلام: اسلام در اندونزی»، *اندیشه تقریب*، بهار ۱۳۸۴، شماره ۲، ص ۱۵۰-۱۶۱.
1. Ahmad Shidqi (2013). Respon Nahdlatul Ulama (NU) terhadap Wahabisme dan Implikasinya bagi Deradikalisasi Pendidikan Islam Di Jurnal Pendidikan Islam. STAI Sunan Pandanaran. Yogyakarta: Volume 2, Nomor 1, Juni 2013/1434.
2. Th. Sumartana, dkk (2001) Pluaralisme , konflik dan Pendidikan Agama di Indonesia. Yokyakarta : Dian Interfiedi .
3. Nur Kholik Ridwan (2008) NU dan Neoliberalisme. Yogyakarta : LKis.
4. Suadi Asyari (2009) Nalar politik NU dan Muhammadiyah. Yogyakarta : LKiS.
5. Yusuf Amin Nugroho (2010) Fiqh Al-Ikhtilaf Nu-Muhammadiyah. Ebook.
6. <http://www.nu.or.id/a,public-m,dinamic-s,detail-ids,44-id,39479-lang,id-c,nasional-t,Komite+Hijaz-.phpx> diakses 2022 .

7. <http://www.nu.or.id/a,public-m,static-s,detail-lang,id-ids,1-id,14-t,lembaga-.php> diakses 2022 .
8. http://id.wikipedia.org/wiki/Lembaga_Pendidikan_Ma'arif_Nahdlatul_Ulama diakses 2022.
9. <http://www.rmi-nu.or.id/> diakses 2022 .
10. <http://www.alkhoirot.net> /diakses 2022.
11. <http://pcnucilacap.com/profil/badan-otonom/ipnu> diakses 2022.
12. http://id.wikipedia.org/wiki/Nahdlatul_Ulama diakses 2022.
1. <http://seputarnu.wordpress.com/2010/02/17/menilik-hubungan-nu-pkb-oleh-kh-abdurrahman-wahid/> diakses 2022.

